

12. Свирюкова В. Интерактивное обслуживание как элемент системы справочно-библиографического обслуживания удаленных пользователей в крупной научной библиотеке / В. Свирюкова // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития / Нац. акад. наук Украины, Нац. б-ка Украины им. В. И. Вернадского, Межд. асоц. акад. наук, Совет директоров науч. б-к и информ. центров. — Киев, 2014. — Вып. 12. — С. 170—178.
13. Углова О. Аналіз використання послуги "Запитай бібліотекаря" віддаленими користувачами Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / О. Углова // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. — 2015. — № 2. — С. 10—14.

В статті проаналізовані традиційні та дистанційні форми справочно-библиографического обслуговування в Государственной научно-педагогической библиотеке Украины имени В. А. Сухомлинского, выяснены преимущества их отдельных видов. Исследована роль учета и анализа справочно-библиографического обслуживания в изучении информационных потребностей пользователей.

The paper analyzes traditional and distance forms of Reference Services at the V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, found of particular forms of Reference Services. The role of accounting and analysis Reference Services to study the information needs of users.

Надійшла до редакції 26 вересня 2016 року

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 347.73:336.14

*Галина Румянцева,
магістр, Міжрегіональна Академія управління персоналом,
Інститут права імені князя Володимира Великого*

Поняття та ознаки бюджетного законодавства

Бюджетні відносини, сферою виникнення та розвитку яких є бюджетна діяльність, потребують відповідного правового оформлення. Таке оформлення означає їхній розгляд через систему представницьких органів влади, що дає змогу гарантувати побудову бюджетної системи на реальних, а не декларативних засадах.

Визначення поняття бюджетного права повинні мати чіткі межі та значення, які можуть бути виражені в його змісті та обсязі. Змістом поняття є сукупність його специфічних ознак і характеристик, які відрізняють його від інших суміжних або тотожних понять. Обсяг поняття — це кількість предметів або явищ, кожному із яких притаманні ознаки, що належать до змісту цього поняття.

Бюджетні правовідносини як різновид правовідносин характеризуються загальними ознаками та рисами, притаманними всім правовідносинам, вирізняючись своїми специфічними особливостями.

Ключові слова: бюджетні правовідносини, грошові відносини, бюджетно-правові норми, бюджет, фінансові ресурси.

Останнім часом спостерігається підвищення наукового інтересу до фінансових правовідносин та їхніх видів, що зумовлює розробку наукових досліджень, присвячених як фінансовим правовідносинам загалом, так і їхнім окремим проблемам. У працях Л. Воронової, М. Карасьової, Ю. Крохінної, М. Кучерявенка, А. Пауля, Г. Петрової, Л. Савченко та інших учених розглянуто теоретико-прикладні аспекти фінансових правовідносин та їх видів. Однак, незважаючи на це, все ще потребують уваги науковців проблемні питання бюджетних правовідносин. До найактуальніших із них належать такі: уточнення ознак бюджетних правовідносин, що уможливить сучасне визначення цього поняття; аналіз та уточнення наявних, а також розроблення нових класифікацій бюджетних правовідносин; з'ясування особливостей їхньої структури та змісту; вирішення низки похідних питань, які мають значення як для науки фінансового права, так і для практики застосування бюджетного законодавства.

Загальноправове та загальногуманітарне значення бюджетних правовідносин важко переоцінити. У цьому процесі визначається потреба планування доходів бюджетів, обґрунтовується та вирішується питання класифікації видатків на наступний бюджетний період, здійснюється їхнє планування.

Значення бюджетних правовідносин підсилюється й тим, що вони є умовою руху та способом конкретизації суспільних відносин, які потребують правового оформлення на різних стадіях існування, передбачають численні різновиди як умови власного розвитку. Опосередковуючи рух суспільних відносин, правовідносини, наголошує О. Іоффе, водночас є способом конкретизації суб'єктивного складу цих відносин, і тих функцій, які їхні учасники мають виконати один перед одним.

У кожній із галузевих юридичних наук дослідження правовідносин здійснюється через встановлення особливостей прояву загальних ознак правовідносин у їхніх галузевих видах і виокремлення спеціальних ознак, властивих лише цим видам правовідносин. Такі особливості зумовлені предметом і методом правового регулювання суспільних відносин, що відбиваються на структурі правовідносин, складі суб'єктів і їхньому правовому статусі, співвідношенні прав та обов'язків, засобах впливу на поведінку учасників тощо. Саме галузеві дослідження правовідносин дають можливість глибше розкрити зв'язки предмета і методу відповідної галузі права, об'єктивні закономірності взаємозв'язку окремих видів суспільних відносин та їх правової форми. Галузеві дослідження видових особливостей право-

відносин, зазначає Р. Халфіна, збагачують загальну теорію правовідносин, допомагаючи розкрити сутність і зміст правовідносин в усіх їх опосередкуваннях.

Утворюючи взаємопов'язану систему, кожен вид відносин є складною підсистемою, явищем, що відображає зміст окремого напрямку суспільної організації, і в цьому механізмі певна роль та місце належить правовідносинам.

Підвищення ефективності правового регулювання бюджетної діяльності залежить від багатьох чинників і передусім від стану бюджетного законодавства. Саме цим і зумовлено зростання уваги сучасних правознавців до проблем удосконалення та підвищення ефективності дії бюджетного законодавства. Відповідно, у ході обговорення цих питань постала потреба упорядкування та уніфікації юридичної термінології, а також формулювання визначень понять.

Однак, незважаючи на це, й сьогодні чинні нормативні акти, в яких не дотримано основних принципів юридичної термінології: один і той самий термін застосовано у двох або більше значеннях, і навпаки — два або більше термінів мають однакове значення. Немає єдності в застосуванні певних термінів у межах однієї галузі та навіть у межах одного правового інституту. А тому одним із завдань, які постають перед наукою фінансового права, є формування понятійного апарату галузі й надання термінам (поняттям) однозначності.

Бюджетні відносини, сферою виникнення та розвитку яких є бюджетна діяльність, потребують відповідного правового оформлення, яке дає можливість розглядати їх крізь систему представницьких органів влади і уможливує побудову бюджетної системи на реальних, а не декларативних засадах. Завдяки правовому оформленню бюджетні відносини розвиваються як результат предметної діяльності держави, що, на думку Ю. Крохіної, передбачає всебічне їхнє дослідження з позиції загальної теорії держави і права, конституційного та адміністративного права, оскільки внаслідок постійного розвитку бюджетні відносини об'єктивно потребують державного регулювання і стають бюджетними правовідносинами.

Дослідження галузевих особливостей правовідносин сприяє розвитку загальної теорії правовідносин, адже кількісне накопичення знань зумовлює формування нового розуміння сутності правовідносин. Отже, маємо взаємний зв'язок: загальна теорія правовідносин впливає на галузеве розуміння правовідносин, яке, змінюючись та рухаючись уперед, зі свого боку, збагачує і розвиває загальнотеоретичні положення про правовідносини.

Визначення поняття бюджетного права повинні мати чітко окреслені межі та значення, які можуть бути виражені в його змісті та обсязі. Змістом поняття є сукупність специфічних ознак і характеристик, які відрізняють його від інших суміжних або тотожних понять. Обсяг поняття — це кількість предметів або явищ, кожному з яких притаманні ознаки, що належать до змісту цього поняття.

При визначенні поняття важливе значення має вибір способу його дефініції. Загалом, це доволі складне завдання, що потребує врахування результатів наукових досліджень і висновків не тільки юридичної, а й інших наук. Визначення поняття як логічна операція полягає в розкритті змісту через виокремлення істотних ознак, які відрізняють його від інших понять. Вважається, що істотною є ознака, що обов'язково належить явищу, без якої воно не може існувати, і яка виражає конкретну природу явища, чим і відрізняє його від явищ інших видів та родів.

Обраний спосіб визначення поняття передбачає також вирішення питання, наскільки точним має бути зміст та який обсяг потрібно йому надати. Відповідно до закону логіки про зворотне співвідношення обсягу та змісту поняття: що

більше ознак містить зміст, то менше явищ входить до його складу, і навпаки. Отже, що точнішим та конкретнішим має бути визначення, то більше інформації щодо ознак воно має містити, і навпаки — що абстрактніше треба сформулювати дефініцію, то менше вона має містити відомостей про явище.

Визначення понять бюджетних правовідносин залежно від мети дослідження формулюють по-різному. Якщо, наприклад, потрібно продемонструвати чисельність правовідносин та відокремити один їхній вид від іншого, то бюджетні правовідносини традиційно визначають як урегульовані бюджетно-правовими нормами суспільні відносини, що є цілком виправданим на підставі нижчезазначеного. Бюджетні відносини зумовлені фактом існування держави, і тому зовнішньо вони проявляються у формах, визначених державою. Держава, враховуючи суспільні потреби, надає бюджетним відносинам адекватні форми прояву. У бюджетній сфері держава за допомогою права визначає види доходів бюджетів, порядок їхнього зарахування, встановлює методи розподілу та способи використання бюджетних коштів, порядок здійснення контролю за цим процесом тощо. І тому більшість дефініцій поняття бюджетних правовідносин починається саме з наведеної тези. Але надалі автори по-різному визначають видові відмінності. На думку О. Орлюк, бюджетні правовідносини пов'язані з розподілом і витрачанням ресурсів, акумульованих бюджетною системою країни.

Н. Хімічева зазначає, що бюджетні відносини виникають унаслідок формування, розподілу та використання коштів державного та місцевих бюджетів.

Інший підхід спостерігаємо в О. Нікітіна: це врегульовані нормами бюджетного права відносини, учасники яких є носіями юридичних прав і обов'язків, які реалізують, приписи, що містяться в цих нормах щодо утворення, розподілу та використання централізованих державних і муніципальних грошових фондів.

Окрім наведених, є визначення бюджетних правовідносин як суспільних відносин, що охороняються державою та виникають у бюджетній сфері в процесі функціонування бюджетної системи і є при цьому соціально значущим зв'язком суб'єктів за посередництвом прав та обов'язків, передбачених нормами бюджетного права.

Бюджетні правовідносини охоплюють сукупність грошових відносин, пов'язаних з акумуляцією, розподілом та використанням централізованих грошових фондів відповідного територіального рівня з метою фінансового забезпечення завдань і функцій конкретної території, є видом суспільних відносин, в яких за допомогою спеціальних методів реалізується встановлена або санкціонована державою волею система фінансово-правових норм у конкретні правовідносини держави та її суб'єктів у бюджетній діяльності.

Надаючи визначення бюджетних правовідносин, науковці інколи автоматично використовують положення Бюджетного кодексу (БК) України. Відповідно до положень ст. 1 БК України бюджетними правовідносинами є врегульовані правовими нормами відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів і розгляду звітів про їхнє виконання, а також контролю за виконанням Державного бюджету України та місцевих бюджетів.

Сутність бюджетних правовідносин становлять певні суттєві ознаки. Сутність будь-якого явища полягає не у власне явищі, а впливає з його відносин, взаємозв'язку та взаємодії з іншими явищами. Відповідно, передусім потребують з'ясування явища суспільного життя, аналіз взаємозв'язку з якими дає змогу виявити сутність бюджетних правовідносин.

Оскільки бюджетні правовідносини є різновидом правовідносин загалом, то між ними наявний взаємозв'язок часткового і загального. Як різновиду правовідносин бюджетним властиві їхні загальні ознаки, досліджені у працях з теорії права, але ці ознаки мають специфічний прояв, зумовлений правовою природою бюджетної діяльності, про що зазначав Є. Ровинський. Бюджетні правовідносини як різновид правовідносин характеризуються загальними ознаками та рисами, притаманними всім правовідносинам, вирізняючись власними специфічними особливостями.

По-перше, бюджетні правовідносини формуються на підставі бюджетно-правових норм. Отже, важливою є наявність причинно-наслідкового зв'язку між правовими нормами і правовідносинами, які становлять певну єдність і цілісність: правовідносини є формою реалізації правової норми.

Закономірність відповідності форми та змісту полягає в тому, що бюджетно-правова норма має правильно відобразити об'єктивні вимоги, яких потребує зміст від форми. Якщо ці вимоги є достатньо пізнаними, правильно перекладені мовою правових категорій, узгоджені з іншими взаємопов'язаними формами, то бюджетно-правова норма лише створює адекватну модель форми суспільних відносин. Тому в разі здійснення правового регулювання бюджетних відносин є можливість на підставі пізнання закономірностей їхнього розвитку передбачити в бюджетно-правовій нормі перспективи її розвитку, сприяти правильному його спрямуванню та запобіганню негативним явищам, які можуть виникнути у сфері бюджетної діяльності.

Взаємозв'язок бюджетно-правових норм і правовідносин полягає в тому, що нормами встановлюються загальні суб'єктивні бюджетні права та обов'язки, а отже, проєктуються моделі бюджетних правовідносин, які мають бути реалізованими залежно від обставин. Суб'єкти, вступаючи в бюджетні правовідносини, реалізують власні права та обов'язки і своєю поведінкою перетворюють встановлену бюджетно-правовими нормами модель у практичну площину — бюджетні правовідносини. Виникаючи на підставі бюджетно-правових норм, бюджетні правовідносини розвиваються як зв'язок між суб'єктами, завдяки якому відбувається індивідуалізація суб'єктивних бюджетних прав та обов'язків.

Зокрема, відповідно до ч. 5 ст. 51 БК України розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання та провадять видатки тільки в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами. Наведена норма має узагальнений характер і не містить індивідуально визначеного суб'єкта, а стосується всіх розпорядників бюджетних коштів. Перелік розпорядників коштів Державного бюджету міститься в ст. 21, 22 БК України та індивідуалізується в розпорядженні Кабінету Міністрів України від 31.05.2006 року "Про вдосконалення структури розпорядників бюджетних коштів", а головних розпорядників коштів місцевих бюджетів визначено згідно з наказом Міністерства фінансів України "Про затвердження Типової відомчої класифікації видатків місцевих бюджетів" від 24.02.2003 р. № 156. Саме тому в конкретних бюджетних правовідносинах досягаються цілі бюджетно-правових норм та ефективність їхнього впливу на поведінку суб'єктів. По-друге, бюджетні правовідносини мають вольовий характер.

Вольовий характер властивий цим правовідносинам з двох причин: 1) через норми права в них втілюється державна воля; 2) внаслідок того, що навіть і за наявності правової норми правовідносини не можуть автоматично сформуватися, а потім існувати без волевиявлення учасників або, як виняток, одного з них.

На взаємодії соціальної волі, вираженої в правових нормах з індивідуальною волею суб'єктів, також наголосував Ю. Толстой.

На відміну від економічних відносин, які складаються об'єктивно, незалежно від волі окремого суб'єкта, правовідносини за характером є індивідуально-вольовими.

Воля держави, її приписи щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів на певні періоди часу конкретизуються в бюджетах та інших фінансових планах або нормативах, які затверджуються відповідними державними органами у встановленому порядку і підлягають обов'язковому виконанню.

Перед закріпленням нормами бюджетного права моделі правовідносин вона усвідомлюється суб'єктом нормотворчої бюджетної діяльності, волею якого надалі ця модель фіксується в бюджетно-правових нормах. Правовідносини є умовою руху та способом конкретизації суспільних відносин.

На різних стадіях реалізації суспільні відносини потребують правового оформлення, що передбачає наявність різноманіття правовідносин як умову їхнього розвитку. Опосередковуючи рух суспільних відносин, правовідносини виступають засобом конкретизації як суб'єктивного складу цих відносин, так і функцій, які виконують суб'єкти. Отже, по-третє, бюджетні правовідносини завжди конкретні, вони є правовим зв'язком, який характеризується індивідуалізованістю суб'єктів, визначеністю їхньої взаємної поведінки, а також прав та обов'язків. Ця ознака дає змогу розглядати бюджетні правовідносини як форму переведення загальних, абстрактних бюджетно-правових норм у конкретну поведінку суб'єктів цих правовідносин, які взаємно пов'язані між собою правами й обов'язками. Цей зв'язок, власне, і є бюджетним правовідношенням, у межах якого суб'єктивному бюджетному праву одного суб'єкта кореспондується обов'язок іншого суб'єкта, і навпаки. Суб'єкти бюджетних правовідносин виступають один щодо одного як уповноважений та зобов'язаний, права одного суб'єкта можуть бути реалізованими лише за допомогою іншого суб'єкта, який виконує власний бюджетний обов'язок.

Отже, бюджетні правовідносини є двостороннім правовим зв'язком, що зумовлено представницько-зобов'язуючим характером бюджетно-правових норм, які уповноважують одного суб'єкта бюджетних правовідносин на здійснення певних дій, а іншого — або не перешкоджати, або здійснювати дії, що забезпечують реалізацію суб'єктивного права уповноваженого суб'єкта.

По-четверте, правовідносини охороняються примусовою силою держави. Ця ознака є похідною від відповідних властивостей правових норм. Загальновизнано, що суспільні відносини, які набули значення правових, з моменту виникнення забезпечують гарантії їхнього здійснення за допомогою примусової сили держави. І навпаки, суспільні відносини, які не набули статусу правовідносин, якщо тільки вони відповідають інтересам держави, можуть бути надалі здійснені за допомогою державного примусу; однак у момент їхнього виникнення вони не забезпечені такою гарантією їхнього здійснення і зазвичай відбуваються без державного втручання.

Оскільки бюджетні правовідносини є різновидом фінансових, їм властиві й особливі ознаки останніх (видові ознаки), які досліджували О. Дмитрик, М. Карасьова, Л. Савченко та інші науковці, а також мають особливості прояву в бюджетних правовідносинах. Такими ознаками є владний та публічний характер, конфліктність, розширена сфера дії, цільова спрямованість, особливий сегмент виникнення і розвитку.

Бюджетні правовідносини, як і будь-які фінансові, мають владний характер. Воля держави або адміністра-

тивно-територіальної одиниці втілюється в приписах щодо зарахування, розподілу та використання бюджетних коштів на певні періоди часу, які конкретизовано в законі про Державний бюджет і рішеннях про місцеві бюджети. Владний характер бюджетних правовідносин виявляється в наявності в уповноважених суб'єктів правовідносин делегованих державно-владних повноважень. Вони виконують функцію конкретизації загальної компетенції уповноважених суб'єктів і одночасно є елементом юридичного змісту конкретних бюджетних правовідносин. Існування бюджетних правовідносин передбачає владні вольові акти уповноважених суб'єктів цих правовідносин. Проте владний характер притаманний не тільки бюджетним, а й іншим видам правовідносин, наприклад адміністративним. Однак останні правовідносини виникають, змінюються та припиняються в процесі здійснення управлінської діяльності держави, яка безпосередньо може бути й не пов'язана з бюджетною діяльністю.

У бюджетних правовідносинах зазвичай йдеться про безумовний характер імперативності, що виявляється в бюджетно-правовому регулюванні, особливістю якого є брак права оперативної самостійності. Конкретизація бюджетних правовідносин базується на поєднанні реалізації права держави як власника бюджетних коштів в особі уповноваженого суб'єкта й поведінки зобов'язаних суб'єктів бюджетних відносин. Права та обов'язки суб'єктів бюджетних правовідносин визначені однозначно, і втілення їх у поведінку не припускає жодних варіантів, хоча є поодинокі випадки, коли уповноваженому суб'єктові надається право вибору. Але це радше виняток, ніж правило, і такий вибір має бути забезпечений бюджетними коштами. У частині 3 ст. 92 Бюджетного кодексу України передбачено, що сільські, селищні та міські (міст районного значення) ради можуть передавати видатки на виконання всіх або частини власних повноважень районної ради чи раді іншої територіальної громади з передачею коштів до відповідного бюджету у формі міжбюджетного трансферту. Передані повноваження на здійснення видатків, а також бюджетні кошти мають бути відображені при плануванні бюджетів і тих органів, що передають свої повноваження щодо здійснення видатків на виконання власних повноважень, і органів місцевого самоврядування, що приймають такі повноваження та отримують міжбюджетні трансферти. Передача права на здійснення видатків на виконання делегованих повноважень до бюджетів місцевого самоврядування може здійснюватися за рішенням районної або міської ради з відповідними коштами у формі міжбюджетних трансфертів.

Бюджетні правовідносини як вид фінансових мають публічний характер. Вони існують унаслідок діяльності суб'єктів заради державних чи суспільних інтересів і забезпечуються охороною держави. Публічними є загальні інтереси (умовно усереднені особисті та групові інтереси, визнані державою), тобто суспільні інтереси, без задоволення яких видається неможливим, з одного боку, реалізувати приватні інтереси, а з іншого — забезпечити цілісність, стабільність і нормальний розвиток держави, суспільства, нації, соціальних верств та інших організацій. Публічними є офіційно визнані інтереси, що мають підтримку й правовий захист з боку держави. Публічним інтересом є визнаний державою і забезпечений правом інтерес соціальної спільноти, задоволення якого слугує беззаперечною умовою і гарантією існування та розвитку цієї спільноти.

Публічний характер бюджетних правовідносин не заперечує, а навпаки, передбачає їхню конфліктність. Вона зумовлена наявністю об'єктивних і суб'єктивних суперечностей між обсягами бюджетних надходжень і бюджетних видатків, зростаючими непередбаченими видатками на

бюджетне фінансування, виконання соціальних програм та реалізацію інших функцій держави. Внаслідок відбувається конкуренція різних суспільних і політичних сил з метою забезпечення задоволення власних, у тому числі й політичних інтересів. А оскільки бюджетні кошти завжди обмежені та не спроможні забезпечити задоволення всіх потреб, процес бюджетної правотворчості є вибором між конкуруючими потребами, що, власне, і зумовлює конфліктність бюджетних правовідносин. І тому важливого значення в розв'язанні цих конфліктів набувають норми бюджетного права. Визнані публічні потреби, задоволення яких вимагає бюджетних коштів, є явищами, щодо яких і встановлюються бюджетно-правові норми. Ці норми надають суб'єктам бюджетних відносин правові засоби реалізації публічних інтересів та досягнення поставлених цілей. Отже, права регламентація бюджетних відносин полягає в тому, що законодавець, визначаючи пріоритети реалізації публічних інтересів, закріплює, стимулює та забезпечує вольову поведінку суб'єктів цих відносин або обмежує реалізацію відповідних інтересів, що більше властиво бюджетному праву. Бюджетно-правові норми, регламентуючи порядок вирішення певного питання, мають сприяти врахуванню інтересів різних соціальних груп, запобігаючи конфронтації між ними.

За характером відносин, що регулюються, бюджетно-правові норми з певною часткою умовності поділяють на матеріальні й процесуальні. Бюджетно-процесуальні норми визначаються як загальнообов'язкові, формально визначені приписи, які виходять від держави та органів місцевого самоврядування, охороняються примусовою силою держави, спрямовані на забезпечення реалізації матеріальних бюджетно-правових норм через регулювання процесуальних відносин щодо складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів, підготовки, розгляду й затвердження звітів про виконання бюджетів, а також контролю за їхнім виконанням і внесенням змін до окремих бюджетних показників через закріплення різноманітних вихідних положень (дефініцій, принципів тощо), крім того, визначення процесуальних дій учасників бюджетного процесу, способів, порядку та строків і послідовності їхнього здійснення.

Бюджетно-процесуальні норми тісно пов'язані з матеріальними, які встановлюють матеріальний зміст, структуру бюджетної системи, визначають джерела доходів і видатків, їхні обсяги й закріплення за ланками бюджетної системи, види та обсяги міжбюджетних трансфертів тощо. При цьому регульовальний вплив бюджетно-процесуальних норм зосереджено навколо акту про бюджет, прийняття та реалізацію якого вони всебічно упорядковують.

Класифікаційними ознаками бюджетних правовідносин є такі, що дають змогу виділити бюджетні правовідносини в окрему групу фінансових правовідносин. Встановлення цих ознак стає можливим завдяки дослідженню особливостей цих правовідносин.

Особливості бюджетних правовідносин зумовлені їхнім функціональним призначенням. Місце бюджетних правовідносин у механізмі бюджетно-правового регулювання визначається функціями, на реалізацію яких вони спрямовані. У бюджетних правовідносинах, по-перше, визначено (окреслено) коло осіб, на яких поширюється дія бюджетно-правових норм (індивідуалізуюча функція). По-друге, реалізується модель поведінки суб'єктів цих правовідносин (регульовальна функція). По-третє, вони є умовою для можливого залучення спеціальних юридичних засобів забезпечення реалізації суб'єктивних бюджетних прав та обов'язків (забезпечувальна функція). Реалізація цих функцій спрямована на регулювання поведінки суб'єктів

бюджетних правовідносин і формування системи гарантій, які забезпечують їхню відповідну форму.

Характерною особливістю бюджетних правовідносин є динамічний характер. Динаміку їй, у кінцевому підсумку, індивідуалізуючі властивості бюджетних правовідносин можна простежити завдяки процесуальним діям суб'єктів. Під час підготовки проектів актів про бюджети, їх розгляду, затвердження, виконання та звітності про виконання утворюється безперервний ланцюг взаємопов'язаних правовідносин, при цьому відбувається накладення та перетин різних видів бюджетних правовідносин. Отже, вони перебувають у постійному русі та розвитку, можливість виникнення одних правовідносин зумовлена виникненням, розвитком та (або) припиненням інших, таких, що передують їм у часі, бюджетних правовідносин (первинних бюджетних правовідносин). Виникнувши на підставі первинних, похідні бюджетні правовідносини, зі свого боку, передбачають можливість виникнення, розвитку або припинення й інших видів бюджетних правовідносин.

Ще однією особливістю є періодичність бюджетних правовідносин. Закон про Державний бюджет та рішення про місцеві бюджети діють протягом бюджетного періоду, тому правовідносини виконання бюджету, як й інші різновиди бюджетних правовідносин, що є спрямованими на забезпечення виконання актів про бюджет, мають періодичний характер: вони виникають, існують і припиняються через певний період часу. З моменту набуття чинності новим актом про бюджет, бюджетні правовідносини виникають зазвичай між тими самими суб'єктами, але вже на підставі іншого акту. На тому, що акти про бюджет діють тільки протягом одного бюджетного періоду — з 1 січня до 31 грудня — і припиняють діяти, акцентує увагу Л. Воронова. Бюджетні правовідносини, які ґрунтуються на них, припиняють існування 31 грудня і поновлюються з 1 січня наступного року, якщо суб'єкти бюджетних правовідносин минулого року одержують права чи обов'язки на підставі нових актів про бюджет.

Такий погляд підтримують й інші науковці. Зокрема, О. Орлюк вважає, що дія бюджетних правовідносин перебуває винятково в зазначених межах.

В юридичній літературі фахівці розглядають таку особливість бюджетних правовідносин, як наявність фінансового плану.

Тісно пов'язаною з ознакою періодичності та її логічним продовженням є тривалість бюджетних правовідносин. Зазначену особливість доцільно розглядати в контексті поділу бюджетних правовідносин на матеріальні та процесуальні.

В юридичній літературі також розглядається і така особливість процесуальних правовідносин: у часі вони коротші за матеріальні правовідносини. Як різновид процесуальних правовідносин, на відміну від інших їхніх видів, бюджетно-процесуальні правовідносини в часі триваліші за матеріальні бюджетні правовідносини, оскільки період існування бюджетно-процесуальних правовідносин збігається з бюджетним процесом. На відміну від бюджетно-процесуальних, матеріальні бюджетні правовідносини існують лише протягом бюджетного періоду, саме в цей час виконується безпосереднє зарахування доходів та здійснення видатків бюджетів усіх рівнів. Отже, бюджетно-процесуальні правовідносини триваліші, ніж матеріальні, вони їм передують, зумовлюючи їхнє виникнення (нормотворчі бюджетні правовідносини), збігаються з ними в часі, забезпечуючи виконання приписів актів про бюджети (правовідносини виконання бюджетів), а також продовжуються після їх закінчення, упорядковуючи здійснення контролю за відповідністю матеріальних бюджетних правовідносин при-

писам відповідних актів про бюджет (контрольно-бюджетні правовідносини, правовідносини звітності про виконання бюджетів).

Особливості бюджетних правовідносин виявляються й у визначенні кола їхніх суб'єктів, на чому наголошує Л. Воронова, виокремлюючи таку особливість, як вужче, порівняно з іншими видами фінансових правовідносин, коло суб'єктів. Це зумовлює факт, що суб'єктами бюджетного права є юридичні особи, які беруть участь у розподілі доходів та видатків між різними видами бюджетів, або отримують із державного чи місцевих бюджетів грошові кошти, або ж беруть участь у бюджетному процесі.

Отже, доходить висновку Л. Воронова, не є суб'єктами бюджетних правовідносин такі юридичні особи, як підприємства та організації недержавної й некомунальної форми власності. Їхні взаємовідносини з бюджетом опосередковуються через податкові та кредитні відносини. Також не можуть бути суб'єктами бюджетних правовідносин й окремі громадяни, взаємовідносини яких з бюджетом опосередковуються через податкові, трудові та інші види правовідносин, хоча поширена думка щодо їхньої належності до суб'єктів бюджетних правовідносин.

Згідно з частиною 2 ст. 21 БК України передбачено можливість одержання бюджетних коштів фізичними особами та юридичними особами, які не мають статусу бюджетної установи (одержувачі бюджетних коштів), але лише через розпорядників бюджетних коштів. Тому на перший погляд видається, що суб'єктами бюджетних правовідносин є розпорядники бюджетних коштів, а правовідносини, що виникають між ними та юридичними й фізичними особами, які не є бюджетними установами, не можуть бути бюджетними правовідносинами. Проте ці особи є підконтрольними суб'єктами в процесі здійснення бюджетного контролю, юридичні особи можуть бути відповідальними виконавцями бюджетних програм, можуть бути притягнутими до відповідальності за порушення бюджетного законодавства тощо.

Розглянуті загальні, видові ознаки правовідносин, особливості їхнього прояву в бюджетних правовідносинах, а також їхні класифікаційні (спеціальні) ознаки дають підстави виділити бюджетні правовідносини в окрему групу правовідносин та надати визначення поняття бюджетних правовідносин.

Окреслені ознаки бюджетних правовідносин уможливають таку характеристику: бюджетні правовідносини спрямовані на реалізацію індивідуалізуючої, регулювальної та забезпечувальної функції, а також подолання політико-правових конфліктів, мають владно-вольовий і публічний характер, опосередковують процес реалізації матеріальних бюджетно-правових норм та є результатом дії процесуальних бюджетно-правових норм, мають динамічний і періодичний характер, є безпосередньо або опосередковано грошовими (організаційно-грошовими), виявляються в усіченому сегменті макроекономіки (загальнодержавній та регіональній економіці).

Список використаної літератури

1. *Государственный бюджет СССР* / [авторский коллектив под рук. проф. В. В. Лаврова и чл.-кор. АН СССР проф. К. Н. Плотникова]. — Москва : Финансы, 1975. — 416 с.
2. *Бюджетний кодекс України* // Урядовий кур'єр. — 2010. — № 151.
3. *Пасічник Ю. В.* Бюджетна система України та зарубіжних країн : навч. посіб. — 2-ге вид., перероб. і доп. / Ю. В. Пасічник. — Київ : Знання-Прес, 2003. — 523 с.
4. *Андрущенко В.* Запорозька Січ як український феномен / В. Л. Андрущенко, В. М. Федоров. — Київ : Заповіт, 1995. — 108 с.

5. Музика О. А. Доходи місцевих бюджетів за українським законодавством : монографія / О. А. Музика. — Київ : Атіка, 2004. — 344 с.
6. Воблій К. Г. Земельный вопрос в программах различных партий / К. Г. Воблій. — Киев, 1917.
7. Буряченко А. С. Бюджетне вирівнювання як об'єкт реалізації державної регіональної політики : дис. ... канд. екон. наук / А. С. Буряченко. — Київ, 2001. — 213 с.
8. Поляк Г. Б. Территориальные финансы : учебное пособие / Г. Б. Поляк. — Москва : Вузовский учебник, 2003. — 479 с.

Бюджетные отношения, сферой возникновения и развития которых есть бюджетная деятельность, требуют соответственного правового оформления. Такое оформление означает их рассмотрение сквозь систему представительных органов власти, что дает возможность гарантировать построение бюджетной системы на реальных, а не декларативных основах.

Определения понятия бюджетного права должны иметь четкие границы и значения, которые могут быть выражены в его содержании и объеме. Содержанием понятия есть совокупность его специфических признаков и характеристик, которые отличают его от других смежных или тождественных понятий. Объем понятия — это количество предметов или явлений, каждому из которых свойственны признаки, которые принадлежат содержанию этого понятия.

Бюджетные правоотношения как разновидность правоотношений характеризуются общими признаками и чертами, свойственным всем правоотношениям, отличаюсь своими специфическими особенностями.

Budgetary relations, by the sphere of origin and development of which there is budgetary activity, require conformable legal registration. Such registration is meant by their consideration through the system of representative organs of power, that enables to guarantee the construction of the budgetary system on the real, but not declarative bases. Clear scopes and values which can be shown in his maintenance and volume must have determination of concepts of budgetary right. The table of contents of concept is an aggregate of his specific signs and descriptions which distinguish him from other contiguous or identical concepts. A volume of concept is an amount of objects or phenomena, to each of which signs which belong to maintenance of this concept are peculiar. Budgetary legal relationships as variety of legal relationships are characterized general signs and lines, incident to all legal relationships, differing the specific features.

Надійшла до редакції 31 жовтня 2016 року

УДК 004.9:004.77]:005

Вікторія Кайді,

кандидат наук із соціальних комунікацій,
учений секретар Наукової бібліотеки
Національного фармацевтичного університету

Розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури у глобальному електронному просторі

Розглянуто основні особливості розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури у глобальному електронному просторі на сучасному етапі його розвитку.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, електронний бізнес, електронний менеджмент, інформаційний ринок.

Нині спостерігаємо активний розвиток електронного бізнесу як форми реалізації бізнес-процесів та бізнес-проектів, який спрямовано на підвищення ефективності діяльності підприємств і організацій. Цей вид бізнесу потребує застосування останніх досягнень у сфері телекомунікаційних та інформаційних технологій, і сьогодні у світі відбувається перерозподіл акцентів з комунікаційної та інформаційно-пошукової функції глобальної комп'ютерної мережі на ведення з її допомогою сучасного електронного та традиційного бізнесу. Будь-яка ділова активність, що використовує можливості глобальної інформаційної мережі для удосконалення та зміни внутрішніх і зовнішніх зв'язків компанії для отримання прибутку, входить у межі понять "електронний бізнес" та "електронна комерція". Сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) змінюють сутність наявних бізнес-моделей — базових процесів створення продуктів і послуг виробниками й надання їх кінцевим споживачам.

Інформаційна галузь як специфічний сектор економіки виникла нещодавно і доволі стрімко розвивається, перетворюючись на масштабну сферу діяльності, враховуючи рівень зайнятості та обсяги інвестицій. Інформаційна інфра-

структура швидко ускладнюється технологічно і організаційно, отже, емпіричні підходи і суто практичні рішення щодо вдосконалення управління нею та процесами, які вона охоплює, стають однобічними і не дають бажаного ефекту. Завдяки особливостям функціонування й розвитку інформаційна галузь є джерелом інноваційних ідей в організації та веденні бізнесу чи менеджменту в цифровому просторі — як новому та специфічному явищі, нестандартних організаційних рішень тощо. Вивчення закономірностей інформаційної інфраструктури, методів і форм ведення економічної діяльності в ній є надзвичайно важливим, оскільки реформування економіки України та інтеграція національного ринку до світової економічної системи потребує впровадження сучасних інформаційних систем і технологій у діяльність вітчизняних компаній.

Окремим аспектам розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури присвячено роботи Н. Апатової [1], С. Войтко, К. Ангелова [2], В. Іноземцева [6], А. Кармінського, С. Кармінського, В. Нестерова [7], А. Манюшиса, В. Смольянінова, В. Тарасова [8], Н. Резнікової, Е. Деміної [9; 11], В. Плєскач [10] та ін., а також представлено на законодавчому рівні [3—5].